

26. Степанков В. Між Москвою і Стамбулом: чи існувала проблема вибору протекції у 1648 – 1654 рр. // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – Вип. 4. – К., 2004. – С. 223 – 236.
27. Фаизов С. «Где Москва, где восток, где запад?»: географическая полемика между крымским ханом Мухаммедом IV и царем Алексеем Михайловичем в 1655 – 1658 гг. // Україна та Росія: проблеми політичних і соціокультурних відносин. – К., 2003. – С.128-146.
28. Федорук Я. Міжнародна дипломатія і політика України 1654 – 1657. Частина 1: 1654 рік. – Львів: Місіонер, 1996. – 262 с.
29. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648 – 1714 рр. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2003. – 518 с.
30. Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII століття: Причини і початок Руїни. – К.: Основи, 1998. – 447 с.
31. Kroll P. Od ugody Hadziackiej do Cudnowa. Kozaczyzna między Rzeczpospolitą a Moskwa w latach 1658–1660. – Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008. – 452 s.
32. Wójcik Z. Polska i Rosja wobec wspólnego niebezpieczeństwa szwedzkiego w okresie drugiej wojny północnej 1655–1660 // Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655–1660. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1957. – T.1. – S. 331-378.
33. Wójcik Z. Traktat andruszowski i jego geneza. – Warszawa: PWN, 1959. – 281 s.

The article considers an attempt of essence of the «Ukrainian question» which appeared in the European policy in the middle of the XVII cent, and also analyse the relation of basic «players» on the political card of Central and East Europe is carried out in the article, in particular Rech Pospolitoy and Moscow state, to his decision.

Key words: The «Ukrainian question», policy, Zaporizhyya Army, Rech Pospolita, Moscow state.

Отримано: 15.10.2009

УДК 94(437.6)«1939/1945»:33

І. І. Боровець

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА УРЯДУ СЛОВАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ 1939-1945 рр.

В статті подано характеристику основних напрямків урядової соціальної політики у Словачкій державі 1939-1945 рр. На основі документальних фактів та архівних матеріалів з'ясовано її позитивні результати та недоліки.

Ключові слова: патерналізм, життєвий рівень, соціальна програма, соціальна допомога.

В середині березня 1939 р. у Центрально-Східній Європі відбулися нові політико-територіальні зміни, спричинені черговою агресією нацистської Німеччини. 14 березня 1939 р. сейм словацького автономного краю в складі Чехо-Словачини проголосив самостійність Словаччини, наступного дня чеські та моравські землі були окуповані німецькими військами, а угорські війська розпочали наступ у Підкарпатській Русі (тогочасна назва Закарпаття), в результаті чого відбулося приєднання її до Угорщини. Таким чином, Чехо-Словацька республіка була розчленована, а на політичній карті з'явилася Словацька держава, яка одразу ж опинилася під протекторатом Німеччини.

Шестилітній період її функціонування, природно, став предметом дослідження ряду словацьких дослідників. Особливо детально вивчені проблеми, пов'язані з політичним розвитком країни, формами й обсягом залежності Словаччини від Німеччини, причинами, перебігом та наслідками Словацького національного повстання восени 1944 року. Проте питання соціальної політики словацького уряду, як не дивно, не знайшло спеціального комплексного висвітлення у словацькій історіографії. Тому представлення наукова розвідка є спробою конкретно-історичного дослідження соціальних заходів словацького уряду у 1939-1945 рр.

Політика словацької влади у соціальній сфері мала два виміри: ідеологічний та практичний. Щодо першого, слід наголосити, що соціальна риторика становила невід'ємний компонент офіційної державної ідеології. Прийнята сеймом конституція передбачала створення станово-корпоративної держави та організацію суспільного життя в дусі народного християнського соціалізму [3, с.56-57]. З приводу цього президент Словацької держави Й. Тісо в січні 1941 р. проголосив: «Нашу владу слід використати не для диктаторів, терористів та світових діячів, а заради життєвої потреби – соціальної реформи... Ми, словаки, обрані для того, щоб задавати тон, маючи в руках старовічну програму» [11, с.155]. В Словацькій державі відносини між державою та її громадянами будувалися на засадах патерналізму. Згідно з конституцією держава брала на себе значні зобов'язання: опіка шлюбу, сім'ї, материнства; підтримка соціально незахищених верств населення. Центральним конституційним положенням було те, що власність має соціальну функцію і зобов'язує власника розпоряджатися ним в інтересах загального блага [5, с.246-247].

Значно важливішим, на нашу думку, за вказані декларативні заяви був практичний вимір соціальної політики, адже для здобуття престижу в очах своїх громадян та створення міцної опори в суспільстві словацької політики мали довести, що власна державність зумовлює зростання матеріального достатку та соціального благополуччя. Моніторинг настроїв громадськості засвідчив, що провінційне населення мало цікавиться політичними подіями, але чутливе до актуальних господарських питань [31]. Це розуміли всі без виключення державні діячі. Так, словацький посол в Німеччині М. Чернак відзначав, що нова влада може розраховувати на прихильність населення лише в тому разі, якщо поліпшиться його економічне та соціальне становище відносно рівня матеріального добробуту в роки Чехословацької республіки [15]. Втім, після початку Другої світової війни, що зумовила комплекс супутніх економічних і соціальних проблем, амбітні плани перевищення соціальних стандартів міжвоєнної Чехо-Словаччини зазнали суттєвої корекції. Провідний словацький економіст П. Затько найважливішим господарським завданням визначав уже лише втримання довоєнного життєвого рівня словаків [14, с.110].

Передусім влада прагнула забезпечити достатню кількість продовольства та товарів широкого вжитку для населення. У звітах місцевих органів ця проблема займала чи не найважливіше місце. Держава виділяла на цілі матеріального забезпечення великі кошти, вдаючись навіть до змін у бюджеті шляхом скорочення видатків на адміністративно-управлінський апарат [35, с.299]. У червні 1942 р. був створений спеціальний Верховний

комітет забезпечення з повноваженнями міністерства [32, с.598]. Керівник комітету І. Карваш виявився здібним, відповідальним чиновником та хоршим знавцем своєї справи. Його принципова позиція у відстоюванні інтересів та потреб цивільного населення в умовах війни в Європі спричинила незвичайну ситуацію. Нацистський діяч Г. Гімmlер під час відвідин Словаччини восени 1944 р. з подивом відзначав, що тут вільно продають масло, овочі, фрукти, м'ясо [9, с.98]. Як відомо, в Німеччині в цей час вже діяла загальна карткова система. Офіцери райху спеціально приїздили в Братиславу купувати товари і, перекручуючи німецьку назву словацької столиці, називали її Fressburg (вільне місто).

Не менш актуальним завданням для уряду стала підтримка рівноваги індексу цін та реальних доходів населення. Це було нелегкою справою, адже характерною рисою господарського життя країни стала величезна інфляція, спричинена переважно кліринговим нерівноцінним товарообміном з Німеччиною. У період 1939-44 р. сума грошових знаків в Словаччині збільшилась на 410% [1, с.92]. Держава намагалася загальмувати інфляцію шляхом контролю за цінами. Окремий ціновий комітет встановлював єдину шкалу, яку не дозволялося піднімати без погодження з центральними органами [20]. У випадку порушення встановленого рівня застосовувалися досить жорсткі санкції. Закон 1943 р. передбачав за такі дії штраф до 500 тис. крон або ув'язнення до 2 років [36, с.215]. Проте, суто механічне директивне обмеження цін на фоні інфляції в умовах хоча й регульованих, але ринкових відносин не може існувати в принципі. Для цього потрібні державні дотації і словацький уряд змушений був виділяти на компенсацію вартості товарів та послуг великі суми. Зокрема, на 1943 р. в бюджет було закладено 200 млн. крон на «вирівнювання» цін, але й цих коштів не вистачало [24].

Регламентація ціноутворення не усувала об'єктивних причин інфляційного процесу, а тому влада все ж періодично підвищувала ціни, однак паралельно ініціювалися збільшення зарплатні. Це стосувалося зайнятих як у державному, так і в приватному секторі економіки, але підтримка державних працівників була відчутнішою. Крім спеціальної компенсації росту цін, вони наприкінці року обов'язково отримували разову «різдвяну допомогу» [34, с.923]. Адресна допомога надходила сім'ям військовослужбовців і тих, хто мав відношення до виконання завдань по обороні держави [37, с.347]. Відомо, що спеціальні разові доплати здійснювалися в державних шахтах та на металургійних заводах Банські Штявниці та Кремниці [21].

Проблематичним є визначення того, наскільки успішним було балансування уряду по збереженню оптимального співвідношення між цінами на товар і реальними доходами громадян (Див. Додаток). Секретар торгово-промислової палати в Банській-Бистриці Й.Кротковський в своїй доповіді говорив про підвищення денної оплати праці в 1941 р. на 15%, порівняно з 1940 р. Тут же він зазначав, що в 1939 р. лише 27% застрахованих робітників відносили себе до вищих майнових категорій, а в 1941 р. – вже більше половини [22]. Але доповідач не навів даних щодо темпів інфляції, а тому справжній рівень підвищення добробуту залишився нез'ясованим. Словацька дослідниця А. Горнова на основі аналізу статистичних даних прийшла до висновку, що реальні доходи в 1944 р. зменшилися на 7%, порівняно з 1939 р., середня місячна зарплата в 1939 р. не дотягувала до про-

житкового мінімуму на 211 крон, а в 1944 р. – на 370 крон [8, с.46-66, 54]. Як бачимо, падіння не було масштабним і звичайні жителі навряд чи його помічали. До того ж, в умовах війни, коли влада психологічно готувала суспільство до випробовувань та обмежень, ця різниця повністю нівелювалася.

На жаль, в опрацьованих джерелах не було знайдено чіткої достовірної інформації, яка б дозволяла погодитися з тією чи іншою стороною. На нашу думку, можна прийняти загальну оцінку словацького комуніста Г. Гусака, який у своєму звіті для Комінтерну про соціально-економічне становище Словаччини писав: «Якщо не враховувати нестачу імпортованих товарів, то життєвий рівень порівняно з 1938 р. в принципі не впав, а в деяких групах населення покращився» [2].

Безперечним досягненням внутрішньої політики словацького уряду була висока зайнятість працездатного населення. В 1939 р. середньомісячний показник безробіття становив 30426 особи, в 1942 – 12629, а в 1943 – лише 500 осіб [18, с.3]. Разом з тим змінилося трудове законодавство у напрямку збільшення прав працівників. Встановлювалося обов'язкове укладення колективних договорів. Закон закріплював щорічну оплачувану 7-денну відпустку, термін якої зростав пропорційно до стажу [4, с.154]. Прогресивним кроком бачиться заборона підприємцям самовільно згортати виробництво та масово звільняти робітників [13, с.183]. Позитивним явищем було створення інституту соціальних начальників, які прикріплювалися до підприємств і підлягали міністру внутрішніх справ. Вони мали стежити за соціальним становищем працівників і вносити пропозиції щодо його покращення. Одним з прикладів стало директивне зобов'язання власників відраховувати частину доходу у спеціальний фонд, з якого черпалися кошти на поліпшення житлових умов та рекреаційні заходи для працівників [23]. Більшого поширення набуло соціальне страхування. Й.Тісо у своїй останній виправдальній промові під час повоєнного Національного суду навіть заявив, що йшла підготовка до розгляду в парламенті законопроекту, який забезпечив би участь працюючих в розподілі прибутків їхнього підприємства [6, с.212].

Соціальна функція держави в той час також знайшла вираження у стимулюванні житлового будівництва. Було оголошено кампанію «тисячу домівок для робітничих сімей». За інформацією центрального комітету словацької промисловості у 1941 р. з бюджету організації було виділено 17 млн. крон на будівництво житла для робітників. З приводу цього пролунала заява, що «...ніколи соціальні заходи не мали такого розмаху як зараз...» [17]. Уряд надавав гарантовану допомогу при зведенні житла як окремим особам так і будівельним кооперативам [7, с.3]. Але обсягу дотацій зовсім не вистачало на всіх бажаних. Розраховані на 3 роки 100 млн. крон були використані вже у першому році дії програми [19]. Неспроможність забезпечити попит спонукала до пошуку додаткових джерел заохочення. Одним з них були податкові пільги для тих підприємств, які збудують нові або пристосують старі приміщення для проживання своїх працівників [16]. Окрім цього, держава знижувала на 30% податок на житло, якщо власник будинку чи квартири організував ремонт своєї домівки [12, с.1153].

Найбільш яскравим доказом патерналізму в Словацькій республіці була турбота про соціально незахищених громадян. Так, особи старші 65 років отримували державну допомогу в тисячу крон щорічно плюс нарахування

з місцевого бюджету, сума яких залежала від фінансових можливостей того чи іншого населеного пункту [4, с.156]. Догляд за сиротами контролювали спеціальні відомства, які призначали громадських опікунів, організовували всиновлення. Значний популістський резонанс у суспільстві викликало проведення «акцій громадського харчування», які передбачали безплатну роздачу їжі безробітним [28]. Загалом, лише на 1940 р. в бюджеті було передбачено 14271 тис. крон видатків для підтримки непрацюючих [29, с.52].

Цілковитим «ноу-хау» в практиці соціального законодавства були виплати словацькою владою спеціальних надбавок на дитину, розмір яких зростав пропорційно кількості дітей. Хоча сума коштів була невеликою (сім'ї отримували від 100 до 500 крон на рік), але сам факт підтримки родини та підростаючого покоління важив багато. У даному випадку уряд досяг заповітної мети – жупна адміністрація в Прешові гласила: «робітники зустріли виконання закону (про надбавки на дітей – І. Б.) схвально і вважають що про них потурбувалися краще, ніж в минулі часи» [27, с.26805]. Тож не дивно, що цю практику продовжила влада повоєнної Чехо-Словащини.

Звичайно, не всі соціальні проблеми були вирішені, існувала суперечність між декларативним проголошенням законів і розпоряджень, та їх реалізацією. Гальмувала виконання постанов невід'ємна при будь-якому режимі бюрократична тяганина, були присутні й всюдисущі корупція, хабарництво, нерідко вирішення справ залежало від наявності родинних чи особистих зв'язків. На нашу думку, головним недоліком соціальної політики влади було те, що вона спрямовувалася в основному на задоволення потреб робітників, але практично не торкалася найчисельнішого стану – селянства. Серед селян ширилися невдоволення та глухий протест, що уряд заграє з робітниками, а на них накладає все важчі повинності [27, с.26805]. Не дивлячись на означені вади, поза сумнівом залишається принцип соціальної орієнтації внутрішньої політики словацької влади. Це підтверджують свідчення словацьких громадян – сучасників Словацької держави, в яких знаходимо тези про достатній життєвий рівень, матеріальну стабільність життя населення в ті роки та визнання соціальної турботи з боку держави [10, с.61-66].

Національне повстання та німецька окупація Словащини восени 1944 року, протистояння між повстанцями і партизанами та карателями, а потім між вермахтом та наступаючою Червоною армією зумовили глибоку кризу в Словацькій державі. Країна фактично була розчленована, суспільство розкололося на ворожі табори, військові дії спричинили людські втрати та господарську розруху. Нацистський терор та повне підпорядкування Словацької держави німцям засвідчили цілковиту неспроможність влади опанувати ситуацію.

За цих умов чи не єдиним позитивним аспектом діяльності словацьких державних структур був курс на максимально можливе забезпечення населення засобами до існування. Є відомості, що працівники промислових підприємств Спіша, які втратили місце роботи через зупинку виробництва внаслідок партизанських диверсій, отримували державну допомогу із спеціального резервного фінансового фонду [25]. 14 жовтня 1944 р. міністерство фінансів виділило 1 млн. крон допомоги словацьким біженцям та тим, хто постраждав від військових дій. Щоправда, це була лише мала

частка необхідних коштів, адже вже тоді матеріальні втрати становили приблизно у 30 млн. крон [30, с.51]. Вагомою підтримкою держави було те, що державним службовцям і працівникам деяких приватних підприємств взимку 1944-1945 рр. виплатили зарплатню на 3-4 місяці вперед [33, с.97]. Це дозволило їм закупити продукти та уникнути голодування. Слід згадати й про спеціальний фонд урядового уповноваженого, з якого, в порядку розгляду прохань, виплачувалася індивідуальна фінансова допомога. Архівні матеріали доводять, що урядовий уповноважений в Прешові дійсно виділяв за подібними заявами суми у межах 1-10 тис. крон [26, с.124].

Як бачимо, словацька влада і за скрутних обставин провадила соціальну політику, намагаючись створити умови для задоволення базових потреб населення. Це мало певні конкретні результати. Так, карткова продуктова система в Словаччині навіть у 1945 році не набула загального поширення, а словацьке суспільство уникло продовольчої катастрофи.

Отже, соціальна політика уряду Словацької держави 1939-1945 рр. характеризувалася турботою про гідний рівень життя населення. Незважаючи на умови війни, внутрішньословацький споживчий ринок не відзначався гострим дефіцитом продовольства та товарів широкого вжитку, а відносна рівновага між індексом цін та реальною заробітною платою забезпечувала задовільний рівень життя населення. Влада ініціювала низку соціальних програм, зуміла вирішити проблему безробіття. Трудове законодавство передбачало обов'язкові підрахунки коштів підприємств у соціальний фонд, зросли виплати пенсій, надавалася спеціальна фінансова допомога сім'ям на дітей. Негативною рисою вказаних соціальних програм було те, що вказані форми матеріальної підтримки не стосувалися найчисельнішої верстви населення – селянства, і тому соціальна турбота держави виявилася обмеженою й не набула всеохоплюючого характеру.

Додаток

**Ціни на основні продукти та деякі товари в окресі Сабінов
(Шарисько-Земплинська жупа) станом на середину серпня 1941 р.¹**

№ з/п	Назва продукту (товару)	Кількість	Ціна (в кронах)
1	Борошно хлібне	1 кг	2,65
2	Хліб пшеничний	1 кг	4,50
3	Хліб житній	1 кг	2,40
4	Борошно м'якого помолу	1 кг	4,60
5	Крупа пшенична	1 кг	4, 60
6	Картопля	1 кг	2,00
7	Яловичина	1 кг	10,00
8	Телятина	1 кг	9,00
9	Свинина (бік)	1 кг	14,00
10	Свинина (стегно)	1 кг	16,00
11	Баранина	1 кг	8,00
12	Ковбаса	1 кг	17,00
13	Сало	1 кг	17,00

¹ Для порівняння – середня заробітна платня в Словацькій державі складала 700-1000 крон (Malé dejiny česko-slovenských vzt'ahov. II. Druhá svetova vojna. Slovenský štát. Protektorát Čechy a Morava // zost. Iveta Radičová a kol. – Bratislava, 1994. – S. 64-65.).

14	Смалець	1 кг	20,00
15	Масло	1 кг	26,00
16	Цукор-рафінад	1 кг	6,80
17	Цукор-пісок	1 кг	6,40
18	Молоко	1 л	2,00
19	Сир свіжий, м'який	1 кг	6,00
20	Сир напівжирний, твердий	0,1 кг	2,60
21	Сіль	1 кг	2,40
22	Рис	1 кг	6,60
23	Капуста	1 кг	1,50
24	Морква	1 кг	2,00
25	Цибуля	1 кг	8,00
26	Мак	1 кг	10,40
27	Кава ячмінна	1 кг	8,80
28	Кава в зернях	0,1 кг	6,60-10,00
29	Цикорій	1 кг	10,60
30	Чай	0,1 кг	28,00
31	Пиво	1 л	5,00
32	Деревина на паливо (тверді породи)	1 м ³	100,00
33	Деревина на паливо (м'які породи)	1 м ³	80,00
34	Гас	1 л	3,40
35	Технічний спирт	1 л	5,00
36	Електричний струм	1 кВт	3,80
37	Мило	1 кг	9,60
38	Сода	1 кг	1,50

Джерело: Štatný oblastný archív v Prešove. – Fond Šariško-Zemplinska župa. Administratívne oddelenie. – kartón 210. – к. č. 1280. Ceny potravín, palíva, svietiva a prostriedkov na pranie v strednom týždni mesiaca augusta 1941. Sabinov 16.08.1941.

Список використаних джерел:

1. Недорезов А.И. Национально-освободительное движение в Чехословакии 1938-45 гг. / А.И. Недорезов – М.: Изд. социально-экономической литературы, 1961. – С. 92.
2. Российский государственный архив социально-политической истории. – Ф.495. Коминтерн. – Оп. 71. – Д. 709. Сообщения Бацилека, Чесара, Гусака, Черноцкого и других о положении в Словакии. Сообщение Гусака от 5 февраля 1945 г. – Л. 149.
3. Darmo J. Štatnopolitické ustrojenie SR // Prvá Slovenská republika – 60 vyročie jej vzniku / zost. Maruniak P. – Žilina, 1999. – S. 56-57.
4. Dejiny štátu a práva na Slovensku po roku 1918 / Mosný P. – Košice: Univerzita Šafarika, 1999. – S. 154.
5. Dokumenty slovenskej identity a štátnosti. Zv. I. / Michal Barnovský; ved. red. Ján Beňko. – Br.: 1998. – S. 246-247.
6. Dr. Jozef Tiso o sebe. / red. J. Paučo. – Passaic, New Jersey, 1952. – S. 212.
7. Gardista. – 1941. – 19 apríla. – S. 3.
8. Hornová A. O hmôtnom postavení pracujúcich za slovenského štátu / A. Hornová // Ekonomický časopis. – 1960. – Roč. VIII. – č. 1. – S. 46-66. – S. 54.
9. Kamenec I. Slovenský štát. / I. Kamenec. – Praha: Anomal, 1992. – S. 98.
10. Malé dejiny česko-slovenských vzťahov. II. Druhá svetová vojna. Slovenský štát. Protektorát Čechy a Morava // zost. Iveta Radičová a kol. – Br., 1994. – S. 61-66.

11. Mulík P. Emancipácia Slovákov na pôde katolíckej cirkvi v rokoch 1918-1945 // Na ceste k štátnej samostatnosti. – Martin: Matica Slovenská. – S. 155.
12. Nariadenie s mocou zákona zo dňa 19 decembra 1941 o daňových uľavach na opravu domov // Sl. Zák. – Roč. 1941. Br., 1941. – S. 1153.
13. Nariadenie z mocou zákona 16 januára 1941 // Sl. Zák. – Roč. 1941. – Br., 1941. – S. 183.
14. Národnohospodár Peter Zat'ko spomína / Ed. Stefan Teren. – Liptovský Mikuláš, 1994. – S. 110.
15. Slovenský národný archív (SNA). – Fond Ministerstvo zahraničných vecí (MZV). – kart. 112. – Zpráva Černaka. Navštívia u zahraničného ministra von Ribbentropa 19-19.30. Berlin 6.VI.1939.
16. SNA. – MH. – Kart. 222. – III zväzok, rok 1943. IX odbor. Pánu ministru hospodárstva.
17. SNA. – MH. – kart. 313. – č. I-3050. Ustredne združenie slovenskeho priemyslu. 27. XII. 1941.
18. SNA. – Ministerstvo hospodárstva (MH). – kart. 202. – III zväzok. Periodiky. Päť rokov vystavby slovenského hospodárstva. – S. 3.
19. SNA. – Ministerstvo vnútra (MV). – Kart. 176. – z. č. 2956/42. č. 67-D6-1286/1-1942. Dôvodova správa o pomoci stavebnému podnikateľstvu. 22 mája 1942.
20. SNA. – ŠZŽ. – Administratívne oddelenie – kart. 157. – k. č. 488. – Cenový úrad v Bratislave. 16 mája 1940. Hospodárska kontrolna služba župných a okresných úradov.
21. SNA. – ÚPV. – kart. 16. –k. č. 6886/40. Úprava miezd na štátnych baňiach.
22. SNA. – ÚPV. – kart. 92. – k. č. 12020/41. Zapisnica III plenárneho zhromaždeni správnej komisie Obchodnej a priemyselnej komory v Banskej Bystrici dňa 25 júna 1942. II. Zpráva sekretariátu. – S. 23.
23. SNA. – ÚPV. – kart. 92. – k. č. 15408/40. Cenový úrad. Bratislava 23 decembra 1940.
24. SNA. – Úrad predsedníctva vlády (UPV). – kart. 181. – č. 1711/43. Najvyšší úrad pre zasobovanie. Dotácia fondu G z úveru kap. 11. titul 2.
25. ŠOAP. – Fond Úrad práce v Prešove. 1940-1945. – kart 36. – inventárne číslo 93. – zakl. č. 5108/1944. Správa ústredného úradu práce v Bratislave. 14 októbra 1944.
26. ŠOAP. – Fond Vládny poverenec pre východnú oblasť zo sídlom v Prešove. – kart. 7. – inventárne číslo. 8. – Spis 124.
27. ŠOAP. – ŠZŽ. – Prezidiálne spisy. – kart. 26. – k. č. 1157. Pridavky na deti robotníkov. Správa župného úradu ministerstvu vnútra. Ústredný úrad práce. Prešov 25 februára 1942. – S. 26805.
28. ŠOAP. – ŠZŽ. Administratívne oddelenie – kart. 142. – k. č. 287. Ministerstvo vnútra. Bratislava. 8 februára 1940. Predmet: štátna stravovacia akcia pre osoby nezamestnané a obmedzené pracujúce. Obdobie 15.01.1940-18.11.1940.
29. ŠOAP. – ŠZŽ. Oddelenie prezidiálne spisy. – kart. 3. – k. č. 125. Štátny rozpočet Slovenskej republiky na rok 1940. – S. 52.
30. ŠOAP. – ŠZŽ. Oddelenie prezidiálne spisy. – kart. 81. – k. č. 3127. – Zprávy o situácii v oblasti východného Slovenska v októbri 1944. – S. 51.
31. Štátny oblastný archív v Prešove (ŠOAP). – Fond Šarišsko-Zemplinská Župa (ŠZŽ). Oddelenie štatno-bezpečnostne 1940-1944. – (kartón kart.) 119. Situačné správy za mesiac október 1943. – katalogizačné číslo (k. č.) 1056. 521-II-a-1943. – Strana (S.) 1445.
32. Ústavný zákon zo dňa 5 júna 1942 o Najvyššom úrade pre zasobovanie // Sl. Zák. – Roč. 1942. – Br., 1942. – S. 598.
33. Vrba J. Muž, ktorý sa vzoprel Hitlerovi. Osobné svedectva o živote, činnosti a cnostiach Th Dr. Jozefa Tisu, prezidenta prvej Slovenskej republiky / J. Vrba. – Br., 1998. – S. 97.

34. Zákon zo dňa 10 decembra 1942 o drahotnom prídavku a o jednorazovej vianočnej vypomoci štátnym zamestnancom // Sl. Zák. – Roč. 1942. – Br., 1942. – S. 923.
35. Zákon zo dňa 24 apríla 1941 ktorým sa činia mimoriadne hospodárske opatrenia // Slovenský (Sl.) Zákonník (Zák.) – Ročník (Roč.) 1941. – Bratislava (Br.), 1941. – S. 299.
36. Zákon zo dňa 25 februára 1943 ktorým sa mení a doplňuje zákon o stihani a trestani priestupkov podľa niektorých právnych predpisov o cenach a zasobovaní obyvateľstva // Sl. Zák. – Roč. 1943. – Br., 1943. – S. 215.
37. Zákon zo dňa 7 mája 1941 o štátnom vyživovacom príspevku // Sl. Zák. – Roč. 1941. – Br., 1941. – S. 347.

The article considers the description of basic directions of government social policy in the Slovakia state 1939-1945. On the basis of documentary facts and archived materials its positive results and failings are found out.

Key words: paternalism, standard of life, social program, social help.

Отримано: 11.11.2009